

РОЗУМІННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА СУЧАСНОЮ УКРАЇНОЮ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (31).
Бача Ю. Розуміння Тараса Шевченка сучасною Україною; 10 стор.; кількість бібліографічних джерел – 0;
мова – українська.

Анотація. У статті висвітлюється стан сприйняття постаті Т. Шевченка в сучасній Україні, аналізується офіційне визнання геніальності автора «Кобзаря» на різних етапах історичного розвитку та його роль у формуванні національної самосвідомості українців.

Ключові слова: Т. Шевченко, геніальність, сучасне розуміння, українська інтелігенція.

Минає 200 років від народження геніального сина українського народу – від народження геніального поета, маляра, прогностика та провісника долі українського народу та його держави – Тараса Шевченка.

Незавидна була доля тієї людини за життя: з 47 років 24 роки був кріпаком, десять років протримали його в тюрмах та на засланні, отже, для творчої праці та боротьби за долю й волю свого народу йому залишилося десь трохи понад десяток років. Як довів уже Іван Франко, він десять літ томився під вагою російської солдатської муштри, а зробив для свого народу та для волі Росії більше, ніж десять переможних армій...

Проте куди більш незavidною є доля Тараса Шевченка після його смерті, хоча, за оцінкою того ж Івана Франка, «найкращий та найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті – невмирущу славу».

Однак, якби лише славу..!

До розпаду царської російської імперії, яка не визнавала навіть існування українського народу, його історії, культури, мови, десятки чи й сотні разів забороняла народові вживати свою мову... а для збагачення своєї історії та культури фальсифікувала історію та культуру свого й інших народів, приписуючи собі заслуги та досягнення зокрема українського народу, – до того часу ще можна зрозуміти (зрозуміти – так, проте не виправдати!) невизнання та невикористання величчя, сили й значення генія нашого народу, нашого Тараса.

Проте від часу, коли замість єдиної і неподільної ЦАРСЬКОЇ РОСІЇ силою багнетів та обману було створено також єдиний і теж неподільний РАДЯНСЬКИЙ СОЮЗ, в якому російські фальсифікатори своєї та чужої історії й культури проголосили рівність усіх народів імперії, можна й слід було чекати (якщо не на всьому просторі одної шостої земної кулі, то бодай у «своїй, єдиній, радянській соціалістичній Україні», в якій ніби було об'єднано «весь український народ») іншого ставлення державної влади до кращого сина свого народу... якого, між тим,

світовим велетнем встигли визнати десятки країн та сотні вчених різних країн світу.

Проте так не сталося! Так само, як і єдина й неподільна царська російська імперія, єдиний та неподільний російський Радянський Союз не визнав справжньої величчя духа творчості Тараса Шевченка та не використав її, бо й справжнього плану побудови вільної і незалежної України в нього не було.

Однак справжня величчя та сила впливу вогненного слова Тараса, яке поступово проникало чи не у всі куточки світу, де повсюди над мільйонами рабів німих знущалися «кабани годовані» та всякого роду «ясновельможні гетьмани», таки змусили нову імперію формально ніби принципово змінити своє ставлення до неперевершеного генія нашого народу. Формально вона проголошувала, що визнає його великим та видатним, будувала йому пам'ятники, відкривала музеї його імені, надавала його ім'я театрам, музеям, школам, бібліотекам, площам, паркам, вулицям чи навіть колгоспам та сільським клубам. Проте та сама радянська російська імперія надалі забороняла друкувати та прилюдно виконувати найкращі його твори, викреслювала з його поезії найвлучнішу вбивчу критику перш за все «батьків отечества чужого», всілякої «грязі Москви» і тим самим звузила універсального борця за волю й долю всіх народів світу та мільйонів «рабів німих» в ньому до безбожника-незнабога та революціонера, і так, по суті, обскубаного та zdeформованого і – формально «возвеличеного»; однобоко виставляла його як зразок поборника дружби імперії з народами світу.

А про те, що наш Тарас був перш за все неперевершеним борцем за права й волю свого українського народу, борцем проти постійних спроб його ліквідації, про те на просторах одної шостої земної кулі можна було хіба натякнути, – і то лише інколи, – наприклад, з нагоди ювілеїв – і то лише езопівською мовою, і то лише дорого заплативши за трохи правдивіше слово про нього та глибше розуміння його заповіту мертвим, і живим, і ненародженим землякам в Україні і не в Україні сущим.

Аргументів дозвольте не наводити, бо ними переповнена вся історія так званої єдиної української радянської соціалістичної республіки, яку було привнесено на багнетах з Пітера після жорстокої кривавої розправи над Українською Народною Республікою з її досягненнями та планами вже на початку 20-х років. Російська Комуністична Партія, пізніша ВКП(б) та ще пізніша КПРС на практиці ніколи не приступили до виконання своїх обіцянок – побудови вільної й незалежної держави українського народу, а протягом усього свого панування продовжували проводити політику царської російської імперії.

Ось лише один приклад для порівняння.

У 1847 році шеф жандармів російської імперії граф Орлов писав: «Міністрові освіти... наказати, щоб вихователі і письменники проводили свою діяльність в душі і згідно з цілями уряду..., ученим, щоб якомога обережніше висловлювали свої думки там, де справа йде про народність або мову України й інших підвладних Росії земель, не даючи переваги любові до рідного краю над любов'ю до батьківщини – імперії, відкидаючи все, що може тій любові шкодити..., щоб усі висновки учених і письменників йшли в напрямку піднесення не України, Польщі та інших окремих країв, а Російської імперії» (Тарас Шевченко, Документи і матеріали, К. 1963, стор. 55).

Протягом існування Радянського Союзу подібних офіційних постанов партії, урядів, міністерств та інших державних структур стосовно українського народу, його історії, культури, мови, спрямування наукового дослідження, літературної та іншої мистецької творчості та ще в категоричному формулюванні, з безпосереднім впливом на фінансові, кар'єрні, але й каральні наслідки було прийнято та реалізовано десятки й сотні, а противників виконання такого спрямування національної політики Радянського Союзу щодо України десятками тисяч засуджено, закатовано та розстріляно.

Коротко кажучи, в тому ж Радянському Союзі, який проголосив себе найдемократичнішою країною світу, ставлення влади до історичної долі українського народу, а тим самим і до страдницького життя, геніальної творчості і світового значення Тараса Шевченка принципово й на краще не змінилося. Якщо тут щось таки робилося зі спадщиною Шевченка, то скоріше, «не для того, щоб ми пізнали й полюбили Тараса Шевченка, а для того, щоб ми з допомогою Шевченка полюбили советський режим» (Євген Сверстюк, Новини УНІАН, 25.11.2013).

Однак і ця жорстока та довготривала сторінка історії українського народу та долі Тараса Шевченка за нами; перед двадцятьма з лишком роками розпалася ця імперія комуністичної диктатури – і то без прямого зовнішнього втручання, що однозначно свідчить про її внутрішню слабкість та неспроможність реалізувати та утримати себе.

У результаті цього перед нами знову постає питання: як у цих величезних змінах світового порядку-безпорядку, які безпосередньо торкнулися десятка країн Європи, а своїм відгуком майже всього світу, змінилося ставлення нової вертикалі влади в проголошеній, проте ще не реалізованій, вільній та незалежній самостійній Україні до життя, творчості, ролі й значення, величі і світового визнання геніального поета, маляра, провісника долі свого українського народу та його вільної й незалежної демократичної української України?

Протягом зазначеного часу ми призвичаїлись до синьо-жовтих чи жовто-блакитних прапорів не тільки над ратушами міст в Україні, але й над будинком Верховної Ради України та перед будинком Президента країни, мали й маємо своїх президентів – двох Леонідів, двох Вікторів, наплодили ми чи не сотню Героїв України, кілька сотень академіків незлічимої академії, професорів і навіть «професорів» різних наук... встигли ми навіть здивувати світ помаранчевою чи оранжевою революцією, встигли вже й загубити та розтринькати багатющий капітал отого всенародного волевиявлення українського народу, поблідли та поблякли історичні документи про організаторів, польових командирів та інших обіцяльників виконати справедливі вимоги отого всенародного волевиявлення – отже, як на цьому фоні..., та ще на фоні двохсотлітнього ювілею від народження нашого Тараса виглядає наше сучасне сприйняття та розуміння спадщини Тараса Шевченка в сучасній Україні?

Підсумовуючи все доступне й відоме, позитивне й негативне, ми змушені констатувати, що в розумінні генія нашого українського народу ставлення сучасної вертикалі влади в Україні стосовно спадщини Шевченка за понад двадцять років ніби незалежної України суттєво не змінилося! Те саме «варшавське сміття» й та сама «грязь Москви», ті самі «батьки отечества чужого» та численні «ясновельможні гетьмани» керують нашим державницьким та й національним та культурним життям та визначають нам «хто ми і чий ми діти», ким нам бути і як нам жити, хто наші герої, а хто зрадники, куди вступати й куди не вступати, а ми, як і сторіччями раніше, згоджуємося з тим, що ми то могли, то слов'яни – як сучасні графи Орлови, міністри Валуєви чи Табачники або інші «німці» покажуть та до того й історію нашу нам розкажуть! Надалі премось на чужину шукати доброго добра, надалі всі мови не тільки слов'янського люду – всі вивчаємо, крім своєї; Мазепа і подібні до нього – надалі зрадники, а тій другій, що розпинала нашу Україну, і подібним до неї – будуємо пам'ятники, а на доказ того, що продовжуємо ту саму антиукраїнську політику, саме в день 199-річчя від народження Шевченка та ще й у рідному його селі заборонимо читати його твори..! Саме за останніх кілька років від щасливого життя нашого народу мільйони громадян України були

змушені виїхати з батьківщини, щоб попідтинню сиротами блукати по задвірках Європи.

Та повернімо ближче до нашої теми і погляньмо, як сучасна інтелігенція вільної і незалежної України ставиться сьогодні до величч і значення спадщини Шевченка?

Як сказав Максим Рильський, «великі поети – завжди сучасники для нових поколінь, які щоразу відкривають у них нове, суголосне своїй добі» (М. Рильський, з кн. Вогненне слово Тараса, Київ, Радянська школа, 1984, с. 6). То що нового, суголосного своїй добі відкрило сучасне – старше й молодше – покоління української інтелігенції, зокрема письменницької братії у своєму сучасникові Тарасові? Нам вже не раз доводилося писати – вперше півсторіччя тому, але й пізніше, – що Тарас Шевченко таки справді наш найсучасніший поет. Проте з нагоди підготовки до двохсотрічного і ніби історичного ювілею генія українського народу його колеги понад рік тому спромоглися до констатації, що «хоч до цієї дати – 200-річчя з дня народження Шевченка – залишилося менше ніж півтора року, та, як на мене, ні в державі, ні в суспільстві, ні в письменницькому і, ширше, мистецькому середовищах, ні в засобах масової інформації не створено адекватної атмосфери пошанування, осмислення та переосмислення, прискореного наближення до духовного всесвіту Тараса. Невже не використаємо таку унікальну нагоду... не в обмежимося формально-ритуальними заходами? – питає за своїх колег Володимир Чуйко в Літературній Україні (ч. 45, 2012 р.) і заявляє, що 200-річчя Шевченка, «воістину гаранта нашої незворотної незалежності... **варте принаймні позачергового письменницького з'їзду... або хоча б об'єднаного пленуму творчих спілок...**» (Бачите: З'їзд письменників чи пленум творчих спілок – як найвища можлива форма пошани та визнання заслуг нашого Тараса ... з нагоди двохсотріччя від його народження ... в сучасній Україні ... в сучасній нашій геополітичній міжнародній чи «глобальній» домашній ситуації! Ніби з'їзди чи пленуми, – чергові чи позачергові – по суті! – не є (або: не можуть стати?) теж лише «формально-ритуальними заходами»!).

Отже, навіть ті, хто помітили брак «адекватної атмосфери пошанування, осмислення та переосмислення... духовного всесвіту Тараса» і справедливо скажуть на брак належної атмосфери, навіть такі критики сучасного стану і, здавалося б, максималісти в тій справі, спромоглися як на найвищу можливу міру пошани – на пропозицію позачергового з'їзду письменників, чи бодай лише пленуму спілки письменників чи бодай, як мінімум, (так і написано!) спеціального пленуму НСПУ. От Вам максимальне сучасне розуміння потреби створення адекватної атмосфери пошанування, осмислення та переосмислення... духовного всесвіту найсучаснішого українського поета Тараса Шевченка в сучасній Україні!

Десь рік тому міністр культури України заявив, що «запланував організацію зустрічей із представниками» Росії, Литви, Казахстану та їх міністрами культури для узгодження більш чіткого плану дій..., бо **«вкрай необхідно звернути увагу на всі об'єкти, які належать до матеріальної спадщини Великого Кобзаря і знаходяться поза межами України...»**. Окрім того, заявив, що **«будемо порушувати питання стану об'єктів спадщини Шевченка і в разі необхідності – наполягати на їхній реконструкції»**. А Президент України з цього приводу заявив, що **його «турбує байдужість в Уряді»**, і тому він вирішив попросити від тих, хто має звітувати йому про стан підготовки до 200-річчя, присилати фото, щоб міг переконатися, чи побілені всі об'єкти, пов'язані з життям Шевченка.

Замість розуміння потреби створювати в Україні «справжню адекватну атмосферу» не так для пошанування ювілею народження Тараса – він-бо для своєї величч нашого пошанування не потребує, проте ми для зрозуміння себе, своєї історії, своєї сучасності та зокрема свого майбутнього справжнього розуміння його величч ой як потребуємо! – замість потреби по-новому прочитати та й зрозуміти нарешті Тараса як генія свого українського народу – турботи про стан об'єктів... і в разі необхідності... наполягати на їх реконструкції! Байдужість влади України до об'єктів матеріальної спадщини Шевченка спостеріг навіть Президент України, проте й у нього не видно і не слідно потреби нарешті по-справжньому прочитати й порозуміти та використати неперевершене багатство геніальної творчої спадщини Шевченка для розуміння сучасного критичного стану українських справ у проголошеній, проте не реалізованій ніби вільній і незалежній, проте не українській Україні.

Отже, сучасна українська інтелігенція визнає брак відповідної атмосфери, проте замість сказати своє слово про значення Шевченка в сучасній Україні, бере участь у «запеклих дискусіях та спробах міфологізації всієї історії України» – ось чим живе сучасна інтелектуальна та державницька Україна напередодні історичного ювілею!

Дозвольте спробувати визначити бодай одну з причин такого сучасного нерозуміння спадщини та значення Тараса Шевченка в сучасній Україні.

Геніальний Тарас Шевченко добре знав та чудово розумів історію України. Тому був безпощадним критиком всіх і всяких державних, але й національних недоліків України та українського народу. Коли б він був критиком лише політиків інших держав за їх ставлення до України, коли б він під «варшавським сміттям», «грязюкою Москви», «батьками отечества чужого» розумів лише зазіхання, гніт та поневолення інших, а не перш за все підлабузництво своїх «ясновельможних гетьманів» та коли б на сьогоднішній день була

припинена ліквідаторська та геноцидна політика «старшого брата», а не зросла та зміцніла у десятки разів, тоді, напевно, бодай окремі з української вертикалі влади та сучасного «нового» покоління борців за волю України, безперечно, були б обізвалися, використавши як свою зброю також вогненне слово Тараса та силу його впливу.

Однак вогненне слово Шевченка принаймні однаковою мірою викриває як іноземних гнобителів українського народу, так і своїх панів та підпанків, а саме своїх земляків робить відповідальними за долю свого народу. Бо ж завданням гнобителів є гнобити, завданням окупантів є окупувати, завданням імперій – царської, радянської чи сучасної російської! – є утримати владу над іншими народами, проте визволити свій народ з-під іноземного впливу й гніту, вибороти для нього свою демократичну вільну й незалежну державу – це є завданням власного народу, а в ньому перш за все його проводирів – політиків, але й письменників, людей праці, але й працівників духа. А поки сучасні політики й письменники будуть змагатися тільки за необмежену владу над народом та за недоторканість за свої вчинки, поки милішим буде титул героя, лауреата, академіка чи й «професора», ніж почуття добре виконаної праці перед своїм народом і для свого народу, до того часу не можна сподіватися, що хтось із того «варшавського сміття», «грязюки Москви», «ясновельможних гетьманів» чи лише панів та підпанків лукавих стане по-справжньому за народну справу.

Шевченко так глибоко та взаємозалежно розумів тенденції розвитку українського народу та всього суспільства, так логічно аналізував причи-

ни такого стану життя народу та його бездержавного стану, що одночасно сформував та сформулював також завдання для народу і суспільства, – по-сучасному кажучи, – для «всієї вертикалі влади»: для глави неіснуючої тоді української держави, неіснуючої тоді Верховної Ради, неіснуючого тоді Уряду України., а також для багатьох міністрів: міністра закордонних справ, міністра культури та освіти, міністра господарства, охорони навколишнього середовища, соціального забезпечення тощо. В полі зору Тараса весь час була доля жінки, матерів, вдів, сиріт, покриток, кобзарів – усіх отих рабів німих, довкола та на захист яких Тарас ставив своє невмируще СЛОВО!

І коли б сьогоднішня еліта – політична й інша – хотіла по-шевченківськи подивитися на стан у сучасній Україні, то вона мусила б виляти все те сміття й грязюку перш за все також на себе, бо й вона брала й бере участь у створенні всього того пекла, яке б здивувало й Данте старого! (Хіба хтось із сучасної еліти зміг би повторити, бодай наслідуючи слова Тараса: «О люди! Людинебораки! Нащо здалися Вам царі, Нащо здалися Вам псарі... Ви ж такі люди, не собаки!»). І лише після того щирі й безневинні могли б піднятися, очиститися, а тоді взятися за народу справжнє діло! А оскільки цього від самої еліти годі сподіватися (бо то лише співається, що згинуть наші воріженьки, як роса на сонці), то й кардинальної зміни в розумінні Тараса Шевченка в сучасній Україні ще довго не буде. Окремі вогники протесту проти невтримного стану будуть виникати, проте справжнього розуміння Шевченка при сучасних умовах в Україні ще довго не буде!

Юрій Бача

ПОНИМАНИЕ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНОЙ

Аннотация. В статье рассматривается восприятие личности Т. Шевченко в современной Украине, анализируется официальное признание гениальности автора «Кобзаря» на разных этапах исторического развития и его роль в формировании национального самосознания украинцев.

Ключевые слова: Т. Шевченко, гениальность, современное понимание, украинская интеллигенция.

Yuriy Bacha

THE UNDERSTANDING OF TARAS SHEVCHENKO BY UKRAINE TODAY

Annotation. The article highlights the situation of perception of T. Shevchenko in contemporary Ukraine, analyzes the official recognition of “Kobzar” author’s genius during different levels of historical development and his role in the formation of national selfconsciousness of Ukrainians.

Key words: T. Shevchenko, genius, contemporary understanding, Ukrainian intelligentsia.

Стаття надійшла до редакції 26.02 2014 р.

Бача Юрій Андрійович – кандидат філологічних наук, професор Пряшівського університету.